

**A délkelet-erdélyi  
Vargyas-patak szorosának  
1200/9. számú barlangjában  
talált kora bronzkori depólelet**

(Kivonat)

A Kárpát-medence kora bronzkori fém-művességének egyik legjellemzőbb terméke az egyélű, nyéllyukas balta. Több száz ilyen balta ismert, mégis élenyészően kevés a nem szórványként talált, hanem leletegyüttesek részeként előkerült, pontosan közölt darab.

A szerzők ismertetik a Vargyas-szoros 1200/9. számú barlangjának bejárati termében 1985 nyarán felfedezett, két darab nyéllyukas rézbaltából és két darab kilenc, illetve tíz menetes spirálkarperecből álló depóleletet.

A barlangterem falának egy kis beugrásában, szikladarabokkal betakarva feküdt a két egymásra fektetett balta és az ezek mellé helyezett két karperec. A leletekről felszedés előtt fekete-fehér és színes fotódokumentáció készült. A terem alján, a kitöltés felszínén őskori (Körös-, Wietenberg-műveltség) cserépedény-töredékeket és kovapengéket találtak.

E baltatípus sokat vitatott és még jelenleg se eléggé világos tárgyköréhez lehet szerény adalék a vargyasi balták ismertetése és részletes tárgyalása.

\*

A Kárpát-medence kora bronzkori<sup>1</sup> fém-művességének egyik legjellemzőbb terméke az egyélű, nyéllyukas balta (Schaflochaxt), amelynek nagyszámú változata ismert e terület kisebb földrajzi régióin belül is. Annak ellenére azon-

ban, hogy már csaknem háromszáz ilyen baltát ismerünk, lényegében máig bizonytalannak tekinthetjük származásuk, pontos kulturális hovatartozásuk és kronológiai helyzetük kérdését, mivel az ismert balták nagy számához képest élenyészően csekély a nem szórványként talált, hanem leletegyüttesek részeként előkerült, precízen közölt darab.

E baltatípus problémáinak megoldásához lehet adalék az alábbiakban ismertetendő, két darab nyéllyukas rézbaltából és két darab kilenc, illetve tíz menetes rézspirál karperecből álló depólelet, amely 1985 nyarán került elő a délkelet-erdélyi Vargyas-patak szurdokvölgyében (Cheile Vârghișului) található 1200/9. számú barlangból.

A Vargyas-patak a Középszi Hargita nyugati oldalának vizeit gyűjti össze, és az almási karszton áttörve Erdővidék (Baróti-medence) DNY-i sarkában ömlik az Oltba. Ott, ahol a patak észak-déli irányban átvágja a Persány-Rika-hegység északi végződésénél lévő almási mészkőtömböt (olisztolitot), egy 3 km hosszúságú rendkívül szűk szorost alakított ki, látványos karsztjelenségeket létrehozva. Erről a kis területről mintegy 122 barlang ismert, köztük a leg híresebb a homoródalmási (Mcrești), vagy ORBÁN Balázs-barlang<sup>2</sup>. A barlangok közül 44 az, amely kisebb-nagyobb megszakításokkal a paleolitikumtól a középkor végéig emberi használatban volt<sup>3</sup>. Annak ellenére, hogy a századelő óta a szoros igen sok barlangjában gyűjtöttek szisztematikusan, néhány esetben tervszerű ásatással is régészeti leleteket<sup>4</sup>, teljes közlésre egyelőre csak az egykori barcasági Szász Múzeum kutatóinak ásatásaiból megmaradt leletek kerültek<sup>5</sup>.

Az 1200/9. számot viselő ún. Lublinit-barlang (2. ábra) a Vargyas-patak szorosának jobb oldalán, 72 m magasan a patak szintje fölött található (657 m tszf.), egy viszonylag nehezen megközelíthető meredek hegyoldalon<sup>6</sup>. A barlang egy kisebb sziklafal tövében nyíló, erősen feltöltődött, 1,3 m magas és 3 m széles bejárata után közvetlenül tágas terem következik, amely fokozatosan szűkül egészen a negyvenes években ásott 1. számú kutatógödörig. Ettől a résztől kezdve már csak négykézláb lehet közlekedni a

\* A dolgozat szövege némelyik megjelent a Bibliotheca Musei Apulensis VIII. „The Early and Middle Bronze Age in the Carpathian Basin” c. kötetében. 1998-ban.



barlang szájától 70 m-re lévő vasajtóig, amit a helyi barlangászok készítették az ajtó után következő KRISTÓ András-terem cseppkőképződményeinek megóvására<sup>7</sup>.

A tárgyalt leletek 1985. július 21-én kerültek elő, mikor a barlangot ellenőrző geológus kifelé jövet átvizsgálta a bejárati terem falainak mentét, annak reményében, hogy a szélek kevésbé széttagosított és bolygatott, néhány cm-es kultúrretegében hátha régészeti leletanyagra bukkan. Kifelé haladva, a barlang falának egy mélyedésében (3. ábra) a járat kőomladékos felületétől eltérő, mesterségesnek tűnő kőrást vett észre, amelynek szétbontása közben a nagyobb kövek alatti humuszos, törmelékes felszínen bukkan rá a kincsleletre (4. ábra). A balták párhuzamosan egymásra voltak fektetve, s közvetlenül mögójük helyezték a két spirál karperecet (5. ábra). A leleteket megtaláló DÉNES István, mielőtt hozzányúlt volna a tárgyakhoz, színes és fekete-fehér fotókkal dokumentálta őket eredeti helyükön, és csak ezután szedte föl a leletegyüttes darabjait (6. ábra), s vizsgálta át lelőhelyük 3 x 3 m-es körzetét. Kis szondájában azonban csak néhány durva körömbeccsipedéses és finomabb soványítású, koraneolitikus, illetve bekarcolt díszű, Wietenberg-kultúrához tartozó cseréptöredék került elő, igazolva eddigi gyűjtései alapján tett azon feltételezését, miszerint a barlangot csak a két időszakban használták intenzívebben.

### A leletek leírása

#### 1. Nyéllyukas rézbalta (7. ábra)

Az ívelt élben végződő, egyenes hátú, alul lendületesen ívelő, lekerekített ötcsögű keresztmetszetű pengérsztől enyhe ívvel kialakított nyélcsövél különül el nyélrésze. A balta eredetileg a barlang mennyezete felé néző oldalát vékony cseppkőréteg borítja, másik felén azonban jól kivehető, facettálásra emlékeztető nyomok figyelhetők meg. A facettálás négy síkja a nyélrész aljától indul függőlegesen irányba, a nyélcső közepe táján pedig vízszintes irányú sorokat alkotva kanyarodik a pengérszre. A pengérsz él felé kiszélesedő részén a facettálás eltűnik, és az él két vége felé kifutó félköríves része (a balta

más felületeihez képest) simább, valószínűleg apró kalapácsütésekkel kialakított felülettel rendelkezik. A pengérsz felső harmadán egy nagyobboldaltban 2–6 mm hosszú, párhuzamos és egymásmetsző irányú, sekély bekarcolások láthatóak, amelyek durva reszelésre utalhatnak.

Hossza: 14,2 cm; Súly: 1060 gr.

#### 2. Nyéllyukas rézbalta (8. ábra)

Az ívelt oldalú, lekerekített metszetű pengérsztől az előbbi baltánál határozottabban különül el ennek cilindrikus nyélcsöve. A nyéllyuk a felső és alsó részén egyaránt keskeny borda húzódik. A pengérsz háta egyenes és alig ívelt legyőző alakú, kissé visszafelé hajló élben végződik. A balta éle feltűnően csorba (apró bevagdosásokkal tagolt), és megfigyelhető, hogy az éle kissé túnyúlik az eredeti síkon, ami ebben az esetben klapálással történő folyamatos utánélezésre utalhat.<sup>8</sup> Ennek a baltának is az egyik oldalát vékony cseppkőréteg fedi, de még ennek ellenére is följelmeríthető a másik oldalon már határozottan mutatkozó, párhuzamos facettálással tagolt felület. A balta nyélcsövének aljától induló függőleges facettálás a pengérsz felületén vízszintes irányban folytatódik, egészen a pengérsz él felőli kiszélesedéséig, ahol az él vége felé kifutó rész az előbbi baltához hasonló módon finom kalapálással kialakított simább felületben végződik.

Hossza: 14,4 cm; Súly: 905 gr.

#### 3. Spirál karperec (9/2. ábra)

0,6–0,9 cm átmérőjű, kerek átmetszetű végein elvékonyodó bronzhuzalból készített, kerek menetes.

Átmérő: 6,8 cm; Magasság: 4,8 cm  
Súly: 280 gr.

#### 4. Spirál karperec (9/1. ábra)

Az előbbihez hasonló, tíz menetes.

Átmérő: 6,7 cm; Magasság: 5,8 cm  
Súly: 350 gr.<sup>9</sup>

A Lublinit-barlangban talált baltákat kelti típusú harcibaltának vagy – és ma ez az általánosabb elnevezése – egyenyelű nyéllyukas baltának nevezik.<sup>10</sup> Az alapformán belül is számú



kronológiai és tipológiai alaptípust különítettek el<sup>11</sup>, bár az egyes formák merev horizontba és típusokba sorolása ma egyre inkább megalapozatlan próbálkozásnak tűnik<sup>12</sup>. Számos régi és újabb lelet utal arra, hogy ezeket a baltákat nem lehet zárt időhorizontokhoz, területi egységekhez kapcsolni, illetve fejlődési sorokba rendezni, mivel teljesen egyedi készítmények, és sok esetben az egyes típusok még regionális műhelyekhez sem kötődnek. Ezeket a baltákat ugyanis kvarchomokkal soványított agyag öntőmintákkal készítették és feltételezhetően fából faragott formákat használtak az öntőminta kialakításához.<sup>13</sup> Az agyag öntőminták törekeny, sérülékeny tárgyak lehetnek, és nyilván minden egyes balta öntéséhez újat kellett készíteniük.<sup>14</sup> Tovább egyéníti a formákat az is, hogy az öntés után a balták néhány esetben kalapálással nyerték el végső alakjukat,<sup>15</sup> ekkor tüntették el az öntési varratokat, az öntési hibákat, és valószínűleg ekkor gömbölyödik le a balta felülete is. Feltűnő az is, hogy az ismert nyéllyukas balták öntőmintáinak éle soha sem olyan ívelt, mint a kész baltaké, ami szintén az utólagos felületkezelő kalapálással magyarázható.

Mindezek ellenére, annak azért mégsem zárhatjuk ki a lehetőségét, hogy egyes típusokat esetleg gyártási centrumokhoz kössünk.<sup>16</sup> Az ilyen irányú próbálkozásoknak azonban csak nagyobb számú, zárt leletegyüttesből előkerült, precízen közölt balták ismeretében lehet esélyük.

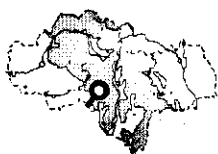
A megoldatlan problémák között szerepel a balták időbeli és kulturális hovatartozása mellett származásuk kérdése is. A hagyományos felfogás szerint a primer baltaforma előázsiai–mezopotámiai eredetű, amely azután kaukázusi–majkopi centrumból Kelet–Európa sztyeppei kultúráin,<sup>17</sup> vagy Anatólián keresztül az Égeikum közvetítésével<sup>18</sup> jut a Kárpát-medencébe. A forma égeikumai származása mára már biztosan kizárható, a kora helleidikus fémművesség néhány szórványosan előforduló darabon kívül nem gyártja, illetve használja az egyélt nyéllyukas baltának ilyen típusait.<sup>19</sup>

Ma a legvalószínűbb az, hogy ez az új fémművességi technológia, melynek legkarakterisztikusabb terméke az egyélt nyéllyukas balta

– helyi kárpát-medencei, észak-balkáni, kelet-alpi fémművességi alapokon alakul ki,<sup>20</sup> oly módon, hogy az Égeikum felől technológiai újításokat, keletről pedig többszörös áttétellel bizonyos tárgyformákat – így a szóbanforgó egyszerű baltafarmát is<sup>21</sup> – adaptál. Az új, kora bronzkori metallurgiát megelőző helyi kelet-alpi és bádén–coțofeni-i fémművesség nagyon izolált, ezért nem jöhet igazán szóba egyedüli alapként, inkább egy jelenleg még pontosan nem körvonalazható dél–északi irányú kulturális diffúzió terméke lehet a helyi fémművességi technológiák átalakulása és termékenységük megugrása. A technológiai átvétellel párhuzamosan megfigyelhető kulturális átrendeződés hátterében nem áll komolyabb etnikai változás és nagyobb népmozgás, inkább csak a korábbi nagyobb kulturális egységek karakterisztikus csoportokra való szétválásával, új ideológia elterjedésével, egyes területeken pedig esetleg mobilabb életmódú, keleti elemek által való átszervezésükkel kell számolni.

A baltaforma főbb problémáinak az áttekintése után térjünk vissza a vargyasi baltákhoz. Mindkét balta vízszintes hátrészén varrathoz hasonló egyenes, alig eldolgzott vonal figyelhető meg, ami azt valószínűsíti, hogy zárt öntőmintában készültek. Erre a zárt öntőmintára utalhat az 1. balta nem teljesen vízszintes hátrésze (ld. pengerész metszetét), mely minta azonban mindkét balta esetében különböző lehetett, amire az alakjukban megnyilvánuló számos kisebb különbség utal: így pl. pengerészek keresztmetszete, nyéllyukaik és nyélcsovék kialakítása stb. Főbb tulajdonságaikban – egyenes hát, kissé ívelt has, alul kissé ívelt oldalú, rövid nyélcso – mindketőtjük A1. VULPE Dumbrăvioara típusával mutat rokonságot.<sup>22</sup>

Eltételezve attól az eltéréstől, hogy a bányabükki baltának nincsen meghosszabbodó, a testtől elváló nyéllyukuk, és pengerésziük keresztmetszete kivétel nélkül lekerekített négy-szög alakú<sup>23</sup>, az 1. balta erősebben ívelt, a nyéllyuk vonala alá futó éle és egyenes háti része a bányabükki lelet baltáival mutat hasonlóságot. Rokontható ez a darab a Dumbrăvioara típusú nagyszederjesi (Mura Mare) baltával is,<sup>24</sup> nem-



csak formailag, hanem keresztmetszetében és a mindkét darabon megfigyelhető facettált felületkialakításában is.

A 2. balta élkiképzésében és a Dumbrăvioara típusra kevésbé – a bányabükkire sokkal inkább – jellemző lekerekített négyszögű keresztmetszetében az ozsdolai (Ojdula)<sup>25</sup>, formájában és arányaiban pedig a Crețeni-i<sup>26</sup> baltával rokon. A párhuzamként említett két balta szintén a Dumbrăvioara típushoz tartozik. A 2. balta kevésbé ívelt egyenes idomai, karcosabb teste és a kissé hosszabbra kialakított, két végén enyhén ívelő nyélcsöve alapján az Izvoarele típusba sorolt baltákkal is mutat némi hasonlóságot, ám azok pengérszékének keresztmetszete általában kevésbé lekerekített, és hatszögű<sup>27</sup>.

A fent leírtakból is kiténik, hogy milyen bizonytalanok a baltákat tipológiai és ez alapján fejlődési sémákba soroló próbálkozások, hisz mindkét leírt darabunk egyszerre több típus jegyeit is hordozza.

Szót kell még ejteni a tárgyak testén megfigyelhető síkozott felületkezelésről. A felületkezelésnek ez a fajtája eddig Erdély Dumbrăvioara típushoz sorolt baltáin fordul elő: a nagyszederjési (Mura Mare) egész testén, a székelysomborinak (Jimbor) és a sepsiszentgyörgyinek (Sfântu Gheorghe) pedig a nyélrészén<sup>28</sup>, de egy Monospetri (Petreu) területén előkerült mezőkeresztes típusú rézkori csákánybaltán (Hammeraxt) is találkozhattunk ilyen felülettel<sup>29</sup>. E térségeken kívül a magyarországi Zókról előkerült egyik baltaöntőminta belsejében ismerhető fel facettált felület,<sup>30</sup> illetve a montenegrói Mala Grudából és Topoljéről ismerünk egy-egy nyéllyukas baltát, melynek nyélrészei facettáltak<sup>31</sup>. Erről a területről is ismerünk hasonló felületkezelést egy rézkori ellentett élű csákányon.<sup>32</sup> A fémtárgyakon megjelenő facettálás talán a balták fa mintadarabjainak faragására, felületkezelésére utal.

Meglepően jó párhuzamait – nemcsak formában, hanem talán időben és térben is – ismerjük fel baltáinknak Csíkszentlélek (Lelicieni) kora bronzkori telepén előkerült, agyagból készült, felül nyitott, kétrészes öntőminta negatívjaiban.<sup>33</sup> Ezek a formák (méreteikben is) majdnem pontos

megfelelői a vargyasi baltáknak, különbséget csak a 2. balta hosszabb nyélcsövében, illetve az 1. balta nyélcső alá ívelő élében és rövidebb nyélcsövében láthatunk. Ezek az eltérések egyúttal kizárják a lehetőségét annak, hogy ezekben a mintákban készültek volna baltáink, mivel az említett különbségek nem írhatók az öntés utáni, végleges formát kialakító kalapálás számlájára.<sup>34</sup>

A csíkszentléleki (Lelicieni) öntőmintákat publikálójuk a telepen előkerült kerámiaanyag alapján a Jigodin-csoport termékének tartja.<sup>35</sup> Ennek a karakterisztikus edénműveléssel bíró csoportnak az elterjedése főként a Csíki-medencére korlátozódik, bár ilyen jellegű kerámiaanyag zártan előfordul a Kárpátok külső oldalán a moldvai Onești-medencében<sup>36</sup>, és két leelőhelyet számon tartanak még a Baróti-medencében és környékén is: az egyik leelőhely Bardoc (Brăduț), ahol kölláda sírokból<sup>37</sup>, a másik pedig éppen egy Vargyas-szorosbéli barlang (1200/1., Albertbarlang), amelyből sórványként került elő hasonló kerámiaanyag<sup>38</sup> (1. ábra).

A Baróti-medence és környéke azonban a Schneckenberg B kultúra északi peremterületéhez tartozik<sup>39</sup>. A Jigodin és a Schneckenberg B kultúrák viszonya sem területileg, sem kronológiailag nem teljesen tisztázott: jelenleg két különálló, ám nagyjából egyidejű, rendkívül sok közös elemet hordozó kultúráként értelmezhetjük őket.<sup>40</sup>

A Jigodin-kultúra és a Schneckenberg-kultúra klasszikus fázisa (Schneckenberg B) nehezen különböztethető meg: nagyjából egykorúak, településtörténeteik szinte kiegészítik egymást, anyagi kultúrájuk is sok szempontból hasonló. Kőiparuk, bronzeszköz típusaik és öntési technológiájuk azonos, s ezen felül igen sok közös edényformájuk is van. Eltérést csak bizonyos edényformáikban és főként a Schneckenberg kultúrára alig jellemző, a Jigodinban viszont általános színezéskészítés használatában tapasztalni.<sup>41</sup>

A fentiek alapján baltáinkat nagy valószínűséggel tarthatjuk a Jigodin vagy Glina III–Schneckenberg B kultúra termékének, vagyis mindenképpen a helyi régió kultúrái által létrehozott produktumnak.



Korábban felmerült a lehetősége annak is, hogy bizonyos erdélyi egyélt nyéllyukas baltaleletek elrajtói olyan késői Coțofeni populációk lehettek, akik tovább éltek a Glina III–Schneckenberg B, Jigodin, Gyula–Roșia kultúrák mellett Erdély általuk meg nem szállt övezeteiben.<sup>42</sup> Mára a Coțofeni kultúra kora bronzkori szerepe jóval árnyaltabban értelmezett. Míg Erdély más területein a legkorábbi kora bronzkori kultúrák anyagát jelentős mértékben átszínezik Coțofeni elemek<sup>43</sup>, addig a Schneckenberg és Jigodin kultúrák esetében ez a hatás az eddigi adatok alapján elhanyagolható.<sup>44</sup>

A vizsgált baltatípus különböző formaváltozatai a késő Vučedoli időszaktól kezdve terjedtek el nagy számban, és minden bizonnyal a Vučedol kultúra népeisége közvetítette az ezzel a formával együtt jelentkező új tárgytipusok és technológiák elterjedését a Kárpát-medence és az Észak-Balkán szomszédos kultúrái felé.<sup>45</sup> A későbbiekben a Glina III–Schneckenberg B–Jigodin–Șoimus–Somogyvár–Vinkovci–Makó–Nyírség–Gyula–Roșia-kultúrák időszakában sok más közös sajátosság mellett ezek a balták is általánosan elterjedt eszközökké válnak, már nemcsak az Észak-Balkánon és peremterületein, hanem az egész Kárpát-medencében.

E baltatípusok egyszerű, díszítetlen nyelcsövű változatainak<sup>46</sup> használata a Kárpát-medencében a kora bronzkor végéig követhető (kora bronzkor 3). A legkésőbbi darabok közé számíthatjuk a Hatvan-kultúra környezetéből származó emődi darabot<sup>47</sup>, és a stublói lelet egyszerűbb baltáját<sup>48</sup>. A Vučedoli kultúráról északi irányba terjedő új metallurgia „tömegtermelésével” – amire többek között Magyarország és Erdély jelentős mennyiségű baltája utal – egy több szempontból is új korszak kialakulását jelzi. Az új korszak – a kora bronzkor – elején a gyorsan terjedő technológiai alapokon regionális, de a nagy és autonóm kárpát-medencei – észak-balkáni központon ezernyi szállal kapcsolódó helyi metallurgiák alakulnak ki. Ez az új fémművesség viszonylag egységes arculatú – ám ennek ellenére, ha kultúrákra nem is, de kisebb földrajzi egységekre biztosan felbontható. Ezeknek a kis egy-

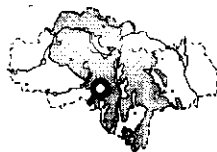
ségeknak a határait, illetve centrumait a balták számának a koncentrálódása is körvonalalazhatja. Egy ilyen kisebb földrajzi metallurgiai egység a Schneckenberg–Glina III–Jigodin kultúrák Erdély délkeleti és Havasalföld északi, a Kárpátokhoz közvetlenül kapcsolódó területe. Ezzel kapcsolatban figyelemre méltó, hogy a Jigodin–Schneckenberg kör elterjedése mennyire szorosan a Csíki-medencéhez és Erdővidékhez kötődik. Valószínűleg megtelepedési stratégiájukban az elterjedésük északi periferiáján található – többek között felszíni természérekibúvásairól ismert – balánbányai rézlelőhely birtoklása és kihasználása is fontos szerepet játszott.<sup>49</sup>

Röviden szólni kell a vargyasi lelet két másik tárgyáról, a többmenetes spirális karperecekről. A spirálkarperec a neolitikum végétől válik kedvelt ékszerrel Kelet- és Közép-Európában<sup>50</sup>, tömeges gyártása, illetve használata azonban csak a kora bronzkor végétől, a középső bronzkor elejétől figyelhető meg, főként a Közép-Duna-medencében (Gáta–Wieselburg, Unterwölbling és Aunietitz kultúrák).

A Kárpát-medencében ez a tárgytypus a késő neolitikumtól kezdve ismert,<sup>51</sup> ám sem ebben az időszakban, sem a rézkor idején, néhány kivételtől eltekintve nem volt jellemző többmenetes változatok használata.<sup>52</sup> Egyáltalán nem ismertek ilyen tárgyakat a Vučedol, a Makó, a Somogyvár–Vinkovci, a Nyírség, a Șoimus, a Glina III és a Schneckenberg kultúrák anyagában sem.

Igazán elterjedté – úgy tűnik – a bronzkor 3 időszakában váltak.

Erdélyből a Gyula–Roșia csoport anyagából a Királyerdő-hegységbeli Igric (Peștera Igric) barlangból került elő egy hasonló – de nem szorosan összetapadó menetű – karperec.<sup>53</sup> Az Alföld területén a pitvarosi temetőben már mind zárt több menetes, mind pedig nyitott több menetes változatai előfordulnak.<sup>54</sup> Függetlenül attól, hogy az Óbéba–Pitvaros leletkört a Perjámos-kultúra részének, vagy önálló kultúrának tartjuk, ezeket a darabokat biztosan datálhatjuk a korabronzkor 2-re, esetleg a 3 elejére. A karperecek a továbbiakban a Perjámosi kultúra korai (Szőreg 1–2) fázisában,<sup>55</sup> a Gáta csoport oroszvári és gátai te-



metőinek<sup>56</sup> női sírjában, illetve a Kisapostag kultúra temetkezéseiben fordulnak elő nagyobb számban<sup>57</sup>.

Az Ottomány, Gyulavarsánd, Wietenberg kultúrák köréből nem ismerünk többmenetes spirálkarpereceket, és a velük egyidős Hatvan, illetve Füzesabony kultúrák anyagában is csak szórványosan fordulnak elő ezek az ékszerek<sup>58</sup>.

A Dunától nyugatra eső közép-európai területeken a Rei. Bz. A1–A2 időszakban rendkívül elterjedt a divatja ezeknek az ékszereknek; bemutatott darabunknak számos analógiáját ismerjük különböző csoportok körében.<sup>59</sup> A Kárpát-medencében úgy tűnik, hogy főként a kora bronzkor vége és a középső bronzkor eleje (kora bronzkor 2–3, középső bronzkor 1) az az időszak, amikor ezek a többmenetes, egyszerű spirális karperecek használatban voltak.

Az eddig leírtak alapján megállapíthatjuk, hogy a Vargyas-szoros 1200/9. barlangjában felfedezett kis raktárlelet a kora bronzkor 2 periódusában került elterjedésre a Schneckenberg, vagy Jigodin kultúrák népének a területén. Előkerülése új típusal – a spirálkarperec – bővíti a kora bronzkori Délkelet-Erdély eddig megismert fém tárgyainak körét.<sup>60</sup>

További érdekessége a leletegyüttesnek a jellegzetes női ékszernek számító spirálkarperecek és balták együttes elterjedése, mivel a korszakban kivételesnek számít az ékszerek és fegyverek együttes deponálása<sup>61</sup>. Az egyéltű nyéllyukasbaltákkal legtöbbször különböző laposbaltatípusok,<sup>62</sup> esetleg vésők vagy nyersanyagrudak kerültek elrejtésre.

A barlang fala mellett talált leletegyüttes azon ritka bronzkori depók közé tartozik, amelyek nem feldúltan vagy szórványleletként, hanem jól megfigyelt állapotban kerültek elő. A fémeszközökből álló kincsek már a bronzkor e legkorábbi szakaszában is azzal a problémával szembesítenek, hogy egykor vajon szakrális vagy profán okok miatt kerültek elterjedésre. A nagyszámú baltát tartalmazó kincsek feltűnése a kora bronzkori Kárpát-medencében és peremterületein<sup>63</sup>, a hasonló deponálási szokás mögött közös szellemi háttérre utalhat, ám az eddig megismert

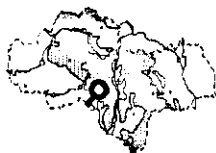
depók leletkörülményeiről rendelkezésünkre álló szűkös adatok alapján eldönthetetlen, hogy az egyes kincsek valamiféle áldozatként vagy egyszerűen csak a presztízstárgyak időleges megővésének céljából kerültek elrejtésre.

Az 1200/9. barlangban előkerült depó esetében pusztán az, hogy ezeket a tárgyakat barlangban rejtik el, nem utal kizárólagosan szakrális háttérre cselekedetre, hiszen termeik menedékül is szolgálhattak a különböző korokban<sup>64</sup>. A magasán fekvő, csak meredek útvonalon megközelíthető barlangok kellőképpen rejtettek és optimálisan védhetőek voltak, s akár kisebb állatállomány időleges elhelyezése is megoldható volt bennük.<sup>65</sup>

Egyelőre nem rendelkezünk semmilyen adattal arra, ami a Vargyas-völgyi barlangok kultikus használatára utalna. Nem kerültek elő bennük eddig sem temetkezésre, sem áldozatra utaló emberi csontmaradványok vagy tárgyak, sem olyan kultikus építmények nyomai, amelyek<sup>66</sup> szakrális használatra utalnának. A barlangokban található nagy mennyiségű kerámiatöredék, kő illetve csonteszközök pedig inkább profán célokra való használatbavételükre utal.<sup>67</sup>

Ezzel szemben maga a lelet összetétele viszont a szakrális célú deponálás mellett szól, hiszen nem lehet véletlen, hogy a korszakban a különböző régiókban elrejtett fémkincsek szinte csak baltákat tartalmaznak.

A kora bronzkortól kezdődően megjelenő baltákat tartalmazó kincsleletek<sup>68</sup> nemcsak az ekkoriban kibontakozó új fémművészeti technológia termelékenységére utalnak, hanem ezzel párhuzamosan jelentkező társadalmi és szellemi átalakulásról is tudósítanak, aminek a hátterében az egyes régiók egyre összetettebbé váló, fokozatosan megerősödő törzsi arisztokráciája állhatott, amelynek ideológiájában és szimbolikájában a fegyverek jelentős szerepet játszottak<sup>69</sup>. Ennek a kornak és ezeknek a csoportoknak volt az egyik fontos presztízstárgya az egyéltű nyéllyukas balta.



## Jegyzet

1. Dolgozatunkban a magyarországi kutatás által elfogadott bronzkori relatív kronológiai rendszert használjuk. Legutóbb erről: BÓNA 1992, 40–41.; KALICZ, SCHREIBER, KALICZ 1997; KULCSÁR, SZABÓ V., 1997, 154. Abb. 12.
2. DÉNES, KISGYÖRGY 1980; DÉNES 1990.
3. ORGHIDAN, DUMITRESCU 1962–1963; DÉNES István terepbejárásai. A barlangokat az őskorban a Wietenberg- és a Cotofeni-kultúrák népe, illetve a dákok látogatták legintenzívebben. Kora bronzkori kerámiatöredékek a szoros barlangjaiban csak szórványosan találhatók.
4. ROSKA 1942, 108; SZÉKELY 1953, 24; ORGHIDAN, DUMITRESCU 1962–1963; MARCU 1976; EMŐDI 1981.
5. MARCU 1976.
6. ORGHIDAN, DUMITRESCU 1962–1963, 102–106.
7. Ezzel a barlanggal közvetlen kapcsolatban van a 105. számú barlang, amelynek 1979-ben feltedezett bájáralát kövek forlasztókat el, s belsejének ondatékos felszínén két ép, kora neolitikus tálat fedezünk föl. A két barlang közötti átjáró eltömlődött, kapcsolatuk csak azstrikaitalag bizonyított.
8. SZABÓ 1993, 197.
9. A tárgyak DÉNES István magánygyűjteményében találhatók.
10. KALICZ 1968; KŐSZEGI 1957, illetve MOZSOLICS 1968; VULPE 1970; KUNA 1981; RIHOVSKY 1993; ZERAVICA 1993; KOVÁCS 1996; stb.
11. A halták kutatástörténetéről: KŐSZEGI 1957 és VULPE 1970, 6–13. A két legfontosabb tipológiai és kronológiai alapvetés: MOZSOLICS 1968, 13–17; VULPE 1970, 26–62.
12. Az ilyen merev időbeli és térbeli beosztások ellen szól pl. a dunakömlődi depóletlet összetétele is, amelyben a nyéllyukas haltáknak együtt fordul elő három típusa (MOZSOLICS 1968, Taf. 1. 1–8.); vagy a zóki öntőmintára lelet (ECSÉDY 1983, Taf. XIV), amelyben együtt fordulnak elő Dumbravívaera és fajszí típusok (KOVÁCS 1996, 115–116).
13. ECSÉDY 1983, 83; BÓNA 1992a, 49; SZABÓ 1993, 204. n. 17. jegyzet.
14. DURMAN 1983, 78.
15. HUONDY 1982, 207; ld. 8. j.; BUCHHOLZ, DRESCHER 1987, 43. 51.
16. A kozaraci baltatípus az egyik, amelyet elterjedése alapján szinte biztosan kúthettünk egy bizonyos gyártási centrumhoz, ebben az esetben Boszniaéhoz.
17. KŐSZEGI 1957, 57; KALICZ 1968, 47; KUNA 1981; ČERNÝCH 1991a.
18. VULPE 1970, 11.
19. MARAN 1989, 130.
20. DURMAN 1983, 77–78, 85; ECSÉDY 1990; BÓNA 1992 a, 49; KALICZ, SCHREIBER, KALICZ 1997, 330.
21. DURMAN 1983, 85; MÜLLER, KARPE 1989, Abb. 6. 1.
22. A formát VULPE a Glina III és a Schneckenberg B kultúra jellegzetes típusának tartja, mivel az ilyen halták elterjedése szinte fokéletesen fedi az említett kultúrák replepílésterületét. (VULPE 1970, 32; VULPE 1988, 210–212).
23. VULPE 1970, Taf. 1., 2., 3. 25–32.
24. VULPE 1970, Taf. 4., 54.
25. VULPE 1970, Taf. 4. 51.
26. VULPE 1970, Taf. 4. 34.
27. VULPE 1970, Taf. 4. 60. 5. 64. 69; VULPE 1988, 208–210. abb. 1. Az Izvoarele típusú a Glina III kultúra által használt halták közé sorolják, és a zóki öntőmintában való öntés miatt a nyéllyukas halták fiatalabb, fejlettebb típusának határozzák meg (VULPE 1988, 209). Ám többek közt a zóki és a csikszentléleki (Lelicieni) lelet is azt bizonyítja, hogy a nyitott és zárt öntőminta technológiája egyidőben is létezhetett, illetve, hogy a nyitott mintákban készült halták nem feltétlenül tartoznak egy korábbi horizontba.
28. VULPE 1970, Taf. 4/54. 53. 52.
29. VULPE 1975, Taf. 8/59a.

30. ECSÉDY 1983, 11. öntőforma, Taf. XIII. 3.
31. PRIMAS 1996, Abb. 7. 10–11; 7. 12. 1.
32. ZERAVICA 1993, 29.
33. ROMAN, DODD, OPRITESCU, JÁNOS 1992, VI., és 10. 11. kép.
34. Ld. 15. jegyzet.
35. ROMAN, DODD, OPRITESCU, JÁNOS 1992, 157–159.
36. ROMAN, DODD, OPRITESCU, JÁNOS 1992, 182.
37. ROMAN, DODD, OPRITESCU, JÁNOS 1992, 75–76.
38. EMŐDI 1981, 431 Fig. 2. 4. 5. 7; ROMAN, DODD, OPRITESCU, JÁNOS 1992, 176.
39. BICHIR 1962, Ab. 1.
40. CIUGUDEAN 1991, 109; ROMAN, DODD, OPRITESCU, JÁNOS 1992, 178–201.
41. ROMAN, DODD, OPRITESCU, JÁNOS 1992, 181.
42. VÉKONYI 1986, 23.
43. CIUGUDEAN 1991, 104–106; ROTEA 1993; CIUGUDEAN 1996, 93–96, 139–145.
44. ROMAN, DODD, OPRITESCU, JÁNOS 1992, 183–187. A Vargyas szoros mintegy 11 barlangjából ismerjük eddig a Cotofeni kultúra bőséges kerámiaanyagát. Az eddig felszínre került cseréptöredékek inkább a kultúra (or) I fázisának sajátosságait hordozzák.
45. ECSÉDY 1983, 84–85.
46. VULPE 1 és 2 horizontjának baltái tartoznak ide (VULPE 1970, 13).
47. KOÓS 1993, 5–6. Taf. 1. 2.
48. VULPE 1970, Taf. 70. A1.
49. CIUGUDEAN 1991, 109; BARABÁSI 1996, 16–19.
50. KUNA 1981, 15. 56–57; ČERNÝCH 1991, 582–585. Abb. 2–3.
51. ZALAI, GAÁL 1996, Abb. 7. 1–3.
52. DUMITRESCU 1957, Fig. 1. 2–3. Az erdősi (Aniud) telep felső rétegéből származó spirálkarperecek pontos datálása kérdéses, nem zárhatjuk ki azonban a lehetőségét annak, hogy a leletegyüttes inkább a kora bronzkorból származik (ROSKA 1929, 13–14. 16. kép).
53. EMŐDI 1985, Fig. 15/69.
54. BÓNA 1965, VI. 1. 7–8; VIII. 1. 6. 7.
55. GIRIC 1970, 13. sőr. BÓNA 1975, 128. t. 9., 117. t. 1. 2. 12; CHICIDEANU, CHICIDEANU 1989, Abb. 5–7., V. SZABÓ 1997, 65. 9. kép.
56. BÓNA 1975, 281. t. 1. 286. t. 2.
57. TORMA 1978, 16; SAITHMÁRI 1983, 21, Abb. 56. 4.
58. TOMPA 1939, Taf. 27–29; KALICZ 1968, 177; BÓNA 1975, 158.
59. TOČIK 1979, LXXVI. 11. 12; KRAUSE 1988, 82–84, Abb. 38, 40.
60. A Schneckenberg B és Jigodin kultúrák által gyártott, illetve használt, eddig ismert lémátgyárok a következők: egyelő nyéllyukas balta (pl. Vargyas, Csikszentlélek, Ozdola stb.), háromszögletű középbordás tőr (Csikszentlélek), Randleistenbeile (Sepsiszentgyörgy Örkő), tfl. ár (Csikszentlélek) és spirálkarperec (Vargyas).
61. DURMAN 1983, 86.
62. A Vargyas-szorosban két laposbalta került elő, az egyik egy barlangból (VULPE 1975, 310), a másik pedig a szoros bejárata előtti dombhátról (VULPE 1975, 352). Mindkét balta környezetében a Wietenberg kultúra kerámiaanyaga került elő.
63. Kora bronzkori baltákat tartalmazó zárt leletek (depók, lemetkezések) a Kárpát-medencében és peremterületein:  
**Magyarország** (KOVÁCS 1996, 4. jegyzet): Depó: *Dunakömlőd*: 5 nyéllyukas balta, 3 laposbalta; *Fajsz*: 3 nyéllyukas balta, 2 rézvéső; *Kisbér*: 2 nyéllyukas balta; *Balkány*: 1 nyéllyukas balta, 1 tőr; *Tápe-Lebő-Malajdok*: 2 nyéllyukas balta, 1 laposbalta; *Kiskundorozsma*: 2 nyéllyukas balta. *Sírmelléklet. Bácsalmár*  
**Románia**: Depó: *Bányabúkk (Válcete)*: 40 balta (VULPE 1970, 27), *Ostrovul Corbului I.*: 4 nyéllyukas balta, 1 laposbalta és 15 trapéz formájú rézrúd (VULPE 1970, 30), *Ostrovul Corbului II.*: 20 nyéllyukas balta (VULPE 1970, 36), *Roiboy*: 2 nyéllyukas balta (VULPE 1970, 31), *Rincuciov*: 1 nyéllyukas balta és 2 laposbalta. (VULPE 1988). *Vădustra*: Feltehetőleg depó, amely 26 baltát tartalmazott (VULPE 1970, 33), *Tufa*: 1



nyélllyukas balta, 1 kis csákánybalta és két kis arany fülkarika (VULPE 1970, 33). *Jud. Tulcea*: 3 nyélllyukas balta (VULPE 1970, 36). *Schitu-Pungăleşti*: 1 nyélllyukas balta, 2 peremes balta (VULPE 1970, 36). *Corbasca*: 1 nyélllyukas balta, 1 véső, 3 kőeszköz. (VULPE 1970, 30). A *sepsiszentgyörgyi (Sfântu Gheorghie) Schneckenberg B- és a crivati Glina III-kultúrához tartozó telepekben szőrványként előkerült kora bronzkori fémeszközök nem tekinthetők zárt letetnek (VULPE 1970, 31, 35). Sírmelléklet: *Izbucul Topliței*-barlang (EMÓDI, HALASI 1984, Fig. 5.a.)*

**Jugoszlávia, Horvátország, Bosznia-Hercegovina** (KUNA 1981, 67.): Depő: *Topolje*: 4 nyélllyukas balta és 1 tőr. *Borinci*: 40 laposbalta. *Baranda*: 1 nyélllyukas balta, 2 laposbalta és 1 tőr. *Saregrad*: 2 nyélllyukas balta. *Brekinkajca*: kb. 50 nyélllyukas balta és 2 darab öntörög. *Lohinje*: 1 nyélllyukas balta és 1 laposbalta. *Vranovci*: 4 nyélllyukas balta és 12 laposbalta. *Leget*: 1 nyélllyukas balta és 2 laposbalta. Sírmelléklet (ZERAVICA 1993, 26): *Mala-Grada, Velika Gromile, Rareva Gromile*.

**Csehország: Brno—Lisen**: 1 nyélllyukas balta, 1 laposbalta, 1 véső és 1 ár (RIHOVSZKY 1993).

**Lengyelország: Siublo**: 2 különböző típusú nyélllyukas baltát és 17 különböző típusú karikaékszer tartalmazott. (VULPE 1970, Taf. 70.a).

64. ORBÁN 1868, XV. fejezet, 89.

65. Az erdélyi barlangok állattartás céljára való használatbavételéről: GUNDA 1962, HÁLA 1992, 1995.

66. EMÓDI, HALASI 1984; EMÓDI 1985, 142–143; SCHAUER 1981, 409–410; WYSS 1996, 425–426.

67. A barlangok egykori funkciójának rekonstruálásánál figyelembe kell vennünk azt a tényt, hogy az utóbbi fél évszázadban a barlangok látogatottsága megnövekedett. Az ezzel együttjáró pusztítások fontos információkat semmisíthettek meg.

68. DURMAN 1983, 79–80.

69. PRIMAS 1996, 157–162.

## Irodalom

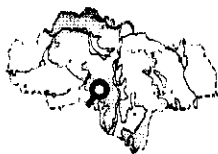
1. BARABÁSI L. (1996): **Balánbánya története**. Csíkszereda.
2. BICHIR, Gh. (1962): **Beitrag zur Kenntnis der frühen Bronzezeit im Südöstlichen Transilvanien und in der Moldau**. Dacia 6. 87–114.
3. BÓNA I. (1965): **The Peoples of Southern Origin of the Early Bronze Age in Hungary, I. The Pítvaros Group; II. The Somogyvár Group**. Alba Regia 4–5. (1963–64).
4. BÓNA I. (1975): **Die mittlere Bronzezeit Ungarns und ihre südöstlichen Beziehungen**. ArchHung 49.
5. BÓNA I. (1992): **Bronzezeitliche Tell-kulturen in Ungarn. Bronzezeit in Ungarn. Forschungen in Tell-Siedlungen an Donau und Theiss**. Frankfurt am Main, 9–39.
6. BÓNA I. (1992a): **Bronzeguss und Metallbearbeitung bis zum Ende der mittleren Bronzezeit. Bronzezeit in Ungarn. Forschungen in Tell-Siedlungen an Donau und Theiss**. Frankfurt am Main, 48–65.
7. BÜCHHOLZ, H.; DRESCHER, H. (1987): **Einigen frühe Metallgeräte aus Anatolien**. APA 19. 37–70.
8. ČERNÝCH, E. N. (1991): **Frühestes Kupfer in den Steppen- und Waldsteppen-kulturen Osteuropas**. In: **Der Kupferzeit als historische Epoche**. Saarbrücken Beiträge zur Altertumskunde. Band 55. Ed. J. LICHARDUS Bonn. 581–592.
9. ČERNÝCH, E. N.; AVILOVA, L. I.; BORČEVA, T. B.; ORLOVSKAJA, L. B.; TENEŠŤVILI, O. (ČERNÝCH 1991a):

**The Circumpontic Metallurgical Province as a System. In: Der Kupferzeit als historische Epoche**. Saarbrücken Beiträge zur Altertumskunde. Band 55. Ed.: J. LICHARDUS Bonn. 593–622.

10. CHICIDEANU, M.; CHICIDEANU, I. (1989): **Zu den Grabsitten der Periam-Pecica-Kultur**. Dacia XXXIII, 1–2, 5–38.
11. CIUGUDEAN, H. (1991): **Zur frühen Bronzezeit Siebenbürgen im Lichte der Ausgrabungen von Ampoita**. Alba. PZ 1991, 79–114.
12. CIUGUDEAN, H. (1996): **Epoca timpurie a bronzului în centrul și sud-vestul Transilvaniei. – The Early Bronze Age in Central and South-Western Transylvania**. Bibliotheca Thracologica XIII. București.
13. DÉNES I., KISGYÖRGY Z. (1980): **A homoródmási „ORBÁN Balázs” barlang. – Peștera „ORBÁN Balázs” din Merești**. Acta Hargitensia I. 347–354.
14. DÉNES, I. (1990): **Short History of Speleology in Transylvania till 1914**. KÉB 1992, 17–20.
15. DUMITRESCU, V. (1957): **Le dépot d’objets de parusé de Hăbășești et le problème des rapports entre les tribus de la civilisation de Cucuteni et les tribus des steppes Pontiques**. Dacia I. 73–96.
16. DURMAN A. (1983): **Metallurgija vučedolskog kulturnog kompleksa. – Metallurgy of the Vučedol culture complex**. OA 8.
17. ECSEDY I. (1982): **Ásatások Zók–Várhegyen (1977–1982) (Előzetes jelentés). – Excavations at Zók–Várhegy (1977–1982) Preliminary Report**. JPMÉ 27. 59–105.
18. ECSEDY I. (1990): **On the early development of prehistoric metallurgy in Southern Transdanubia**. GCBI 26. 209–231.
19. EMÓDI I. (1981): **Descoperiri arheologice din peșterile din Cheile Vârghișului**. Aluta 1980–81. 429–431.
20. EMÓDI I. (1985): **Asupra începutului epocii bronzului în Bihor. – Zur den Anfang der Bronzezeit in Bihor Gebiet**. Thraco-Dacia VI. 123–144.
21. EMÓDI I., HALASI G. (1985): **Descoperiri arheologice în Peștera Izbucului Topliței. – Découverte archéologique dans la Grotte Izbucului Topliței**. SCIV 36. 232–234.
22. GIRIĆ, M. (1971): **Mokrin I. The Early Bronze Age Neoropolis**. Beograd.
23. GUNDA B. (1962): **A barlangi állattartás kérdéséhez**. Ethnographia LXXIII. 448–451.
24. HÁLA J. (1992): **Caves and shepherding. 18<sup>th</sup>–20<sup>th</sup> century data from the Carpatian Basin**. Proceedings of the ALCADI '92 International Conference on Speleo History. KÉB Special Issue. 37–40.
25. HÁLA J. (1995): **Barlangok mint „gazdasági épületek”. Barlangi állattartásra vonatkozó XVII–XX. századi adatok a Kárpát-medencéből**. In: HÁLA József: **Ásványok, kőzetek, hagyományok. Történeti és néprajzi dolgozatok. Életmód és tradíció** 7. Budapest. 291–307.



26. HUNDT, H. J. (1982): Einige technologische chronologische Bemerkungen zu den Schaftlochäxten. In: *Il Passaggio dal neolitico all'età del bronzo nell' Europa Centrale e nella Regione Alpina*. Verona. 207–223.
27. KALICZ, N. (1968): Die Frühbronzezeit in Nordstungarn. *ArchHung* 45.
28. KALICZ-SCHREIBER, R.; KALICZ, N. (1997): Die Somogyvár-Vinkovci-Kultur und die Glockenbecher in Ungarn. Tradition und Innovation. *Festschrift für C. STRAHM*. Hrg: FRITSCH, B.; MAUTE, M.; MATUSCHIK, I.; MÜLLER, J.; WOLF, C. Internationale Archäologie, Studia honoraria-Band 3. Espelkamp.
29. KŐSZEZSI F. (1957): Keleti típusú bronzkori balták a Magyar Nemzeti Múzeumban. – Bronze Age Axes of Oriental Type in the Hungarian National Museum. *FoIArch* IX. 47–62.
30. KOVÁCS T. (1996): Anknüpfungspunkte in der bronzezeitlichen Metallkunst zwischen den südlichen und nördlichen Regionen des Karpatenbeckens. In: *The Yugoslav Danube Basin and the Neighbouring Regions in the 2<sup>nd</sup> Millennium B. C.* Beograd-Vrsac. 115–125.
31. KRAUSE, R. (1988): Die endneolithischen und frühbronzezeitlichen Grabfunde auf der Nordstadterrasse von Singen am Hohentwiel. Forschungen und Berichte zur Vor- und Frühgeschichte in Baden-Württemberg. Bd. 32.
32. KOÓS J. (1993): Újabb őskori emlékek a miskolci múzeumban – Neuere prähistorische Gegenstände im Museum zu Miskolc. *HOMÉ* 30–31. 5–14.
33. KUNA, M. (1981): Zur neolithischen und aneolithischen Kupferverarbeitung im Gebiet Jugoslawiens. *GCBI* 19. 13–81.
34. KULCSÁR, SZABÓ V. (1997): Kronológia. In: *Látták Trója kapuit*, Gyulai katalógusok 3. Szerk.: HAVASSY P. 153–155.
35. MARAN, J. (1990): Die Schaftlochaxt aus dem Depotfund von Theben (Mittelgriechenland) und ihre Stellung im Rahmen der bronzezeitlichen Äxte Südosteuropas. *AKorr* 17.
36. MARCU, M. (1976): Vechi cercetări în Peșterile de la Merești, jud. Harghita – Anciennes Recherches dans les Grottes de Merești, dept. Harghita. *MuzNat.* 73–95.
37. MOZSOLICS A. (1967): Bronzefunde des Karpatenbeckens. Depotfundhorizonte von Hajdúsámson und Kosziderpadlás. Budapest.
38. MÜLLER-KARPE, M. (1989): Neue Forschungen zur frühen Metallverarbeitung in Mesopotamien. *JRGZM* 36 1989/1. 179–192.
39. ORBÁN B. (1868): Székelyföld leírása... I. kötet. Pest.
40. PRIMAS, M. (1996): Velika gruda I. Hügelgräber des frühen 3. Jahrtausends v. Chr. im Adriagebiet – Velika Gruda, Mala Gruda und ihr Kontext. *Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie*.
41. RIHOVSKY, A. (1992): Die Äxte, Belle, Meissel und Hammer in Mahren. *PBF* IX. 17.
42. ROMAN, P.; DODD-OPRITESCU, A.; JÁNOS P. (1992): Beiträge zur Problematik der Schnurverziertenkeramik Südosteuropas. Mainz.
43. ROSKA M. (1929): A Székelyföld őskora – Die Vorgeschichte des Seklerlandes. In: *A Székely Nemzeti Múzeum 50 éves jubiléris emlékkönyve*. Kolozsvár. 3–74.
44. ROSKA M. (1942): Erdély Régészeti repertórium I. Óskor. Kolozsvár.
45. ROTEA, M. (1993): Bronzul timpuriu în Centrul Transilvaniei – Contributions à l'étude du bronze ancien dans la Transylvanie Centrale. *Thraco-Dacica* XIV. 65–86.
46. SCHAUER, P. (1981): Urnenfelderzeitliche Opferplätze in Höhlen und Felsspalten. *Studien zur Bronzezeit*. *Festschrift für W. A. v. BRUNN*. Mainz/Rhein. 403–418.
47. SZABÓ G. (1993): Fémmegmunkálási nyomok a Regöly-Veravár későbronzkori leletegyüttes tárgyain. *WMME* XVIII. 169–224.
48. SZABÓ V. G. (1997): A Perjámos kultúra leletei Hódmezővásárhely környékén. (Adalékok a kora és középső bronzkori női viselethez). In: *Látták Trója kapuit*. Gyulai katalógusok. 57–84.
49. SZATHMÁRI I. (1983): Kisapostag-Gräber im bronzezeitlichen Gräberfeld von Dunaújváros. *Alba Regia* 20. 7–36.
50. SZÉKELY Z. (1953): Cercetări arheologice în Regiunea Stalin și Regiunea Autonomă Maghiară. Din activitatea științifică a Muzeului Raional Mediaș 2.
51. TOČIK, A. (1979): Včapy–Opatovce und weitere altbronzezeitliche Gräberfelder in der Südwestslowakei. *Nitra*.
52. TOMPA D. (1936): 25 Jahre Urgeschichtsforschung in Ungarn 1912–1936. *BRGK* 24–25 (1934–35). 27–127.
53. TORMA I. (1978): A balatonalaki bronzkori sír – Das bronzezeitliche Grab in Balatonalaki. *VMMK* 13. 15–27.
54. VÉKONY G. (1986): Erdély őskora. In: *Erdély története*. Szerk.: KÓPECZI B.
55. VULPE, AI. (1970): Die Äxte und Beilen in Rumänien I. *PBF* IX. 2.
56. VULPE, AI. (1975): Die Äxte und Beilen in Rumänien II. *PBF* IX. 5.
57. VULPE, AI. (1988): Depozitul de topoare de la Rîncăciov, Argeș / Cu privire la topoarele de aramă de tip Dumbrăvioara. *Thraco-Dacica* IX. 207–212.
58. WYSS, R. (1996): Funde von Pässen, Höhen, aus Quellen und Gewässern der Zentral- und Westalpen. *Archäologische Forschungen zum Kultgeschehen in der jüngeren Bronzezeit und frühen Eisenzeit Alteuropas*. Hrg.: SCHAUER, P. *Regensburger Beiträge zur Prähistorische Archeologie* 2. 1996.
59. ZALAI-GAÁL I. (1996): Die Kupferfunde der Lengyel-Kultur um Südlichen Transdanubien. *AAH* 48. 1–34.
60. ZERAVICA, Z. (1993): Äxte und Beile aus Dalmatien und andere Teilen Kroatien, Montenegro, Bosnien und Herzegovina. *PBF* IX. 18.



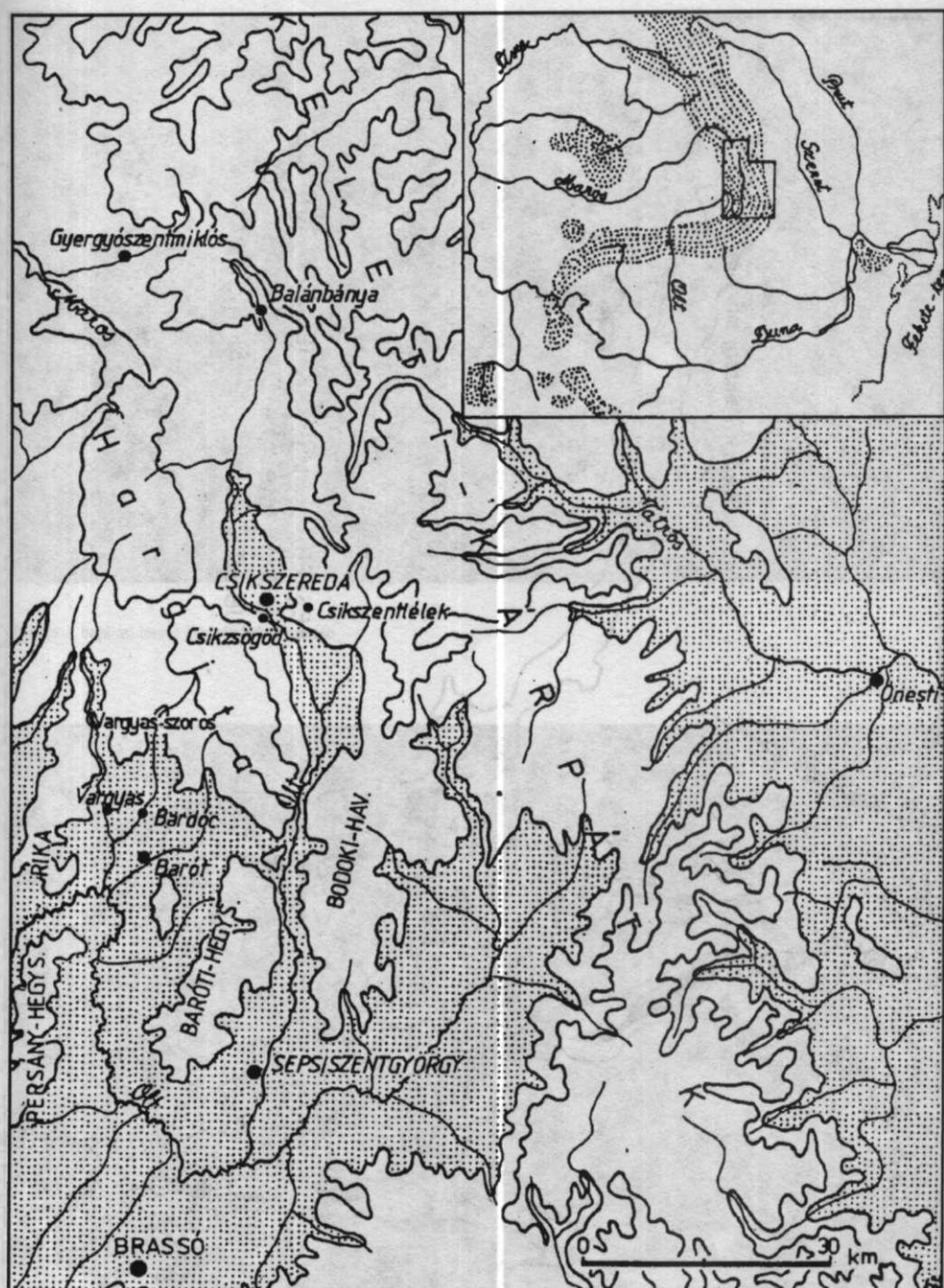
**Piese arheologice din epoca  
bronzului timpuriu,  
descoperite în Peștera nr.  
1200/9 din Cheile Vârghișului  
(jud. Harghita)**  
(Rezumat)

În Bazinul Carpatic topoarele cu un singur tăiș și orificiul de înmănușare sunt cele mai caracteristice produse ale metalurgiei din epoca bronzului timpuriu. Se cunosc mai multe sute de bucăți de asemenea topoare, totuși sunt nesemnificative numărul de topoare descoperite într-un ansamblu arheologic sigur și bine documentat față de topoare găsite întâmplător sau provenite din locuri necunoscute. Autorii prezintă un ansamblu de două topoare de cupru și două brățări de cupru, de nouă respectiv zece spirale, descoperite în sala de intrare a peșterii nr. 1200/9 din Cheile Vârghișului, în vara anului 1985. Într-o mică nișă, la baza peretelui sălii, acoperite cu blocuri de calcar erau așezate, unul peste altul cele două topoare și alături cele două brățări. Pe podeaua sălii au fost găsite cioburi de vase aparținând culturii neolitice Criș și culturii Wietenberg. Înainte de ridicarea pieselor arheologice a fost executată de către descoperitor o documentație fotografică alb-negru și color. Prezentarea și tratarea descoperirii acestor piese de cupru va constitui o contribuție modestă la problematica destul de complexă a topoarelor de luptă executate din cupru și răspândită pe teritoriul Transilvaniei.

**The Archaeological Findings of  
the Early Bronze Age  
Discovered in Cave No. 1200/9  
in the Vargyas (Vârghiș)-Gorge  
(Merești, Harghita County)**  
(Abstract)

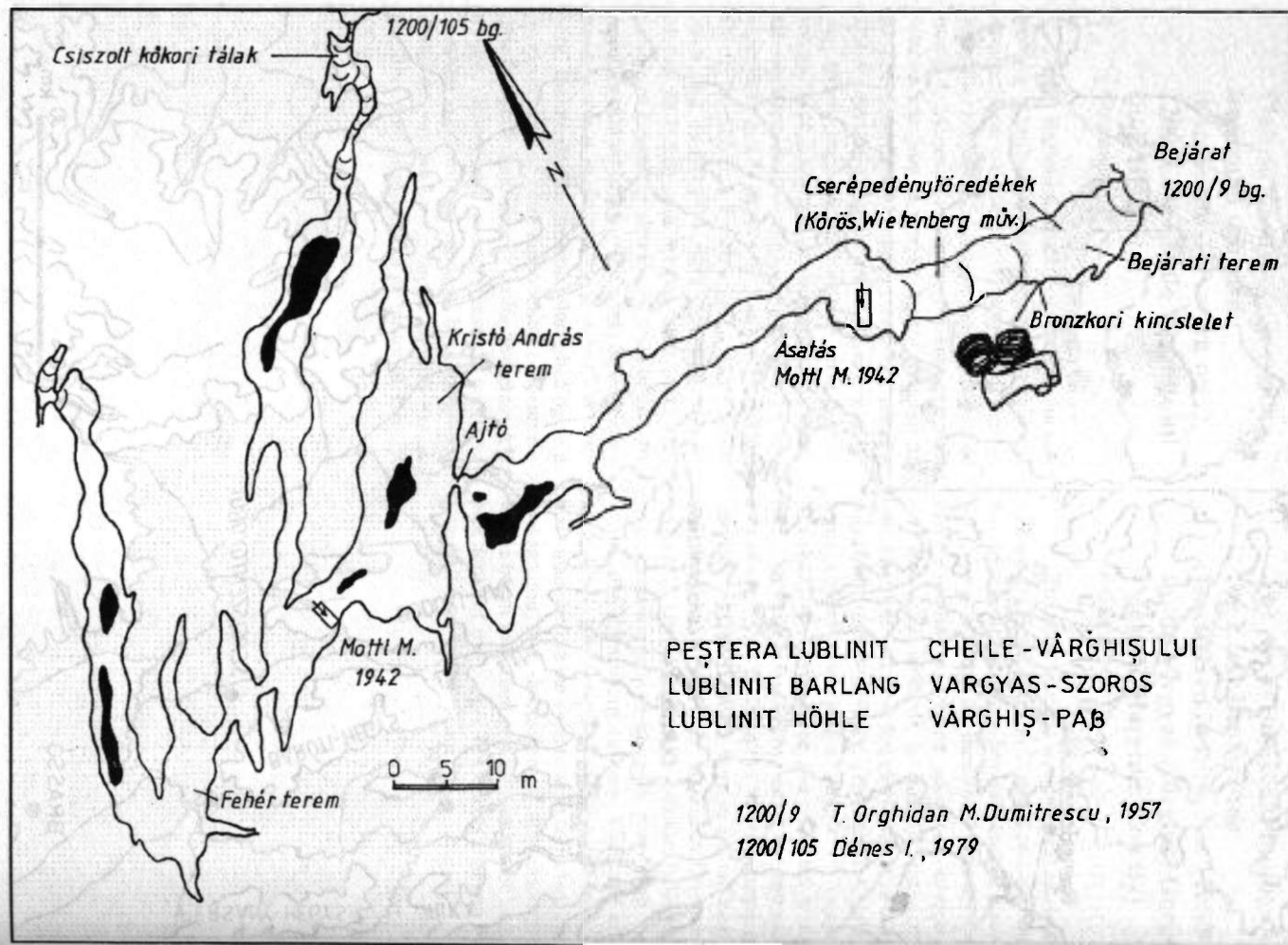
The most specific metallurgical products of the early Bronze Age in Transylvania are with one edge hadle hole axes. Several hundred pieces are known, although the number of axes discovered according to secure and well-informed archaeological methods is insignificant compared to those that were found by chance or originate from unknown places. The authors describe some copper axes and a couple of copper bracelets, one having nine and other ten windings. All these were discovered at the entrance hall of cave no. 1200/9 in the Vargyas-gorge, in summer 1985. The pieces were in a small niche at the base of the cave wall, covered by limestone fragments. On the floor of the entrance hall there were broken parts of ceramic pots from the Körös and Wietenberg cultures. Coloured and white-black photographic documentation had been made before the objects were collected. The presentation and discussion of the discovery would be an important contribution to the complex topic of the copper battle-axes that can be found all over Transylvania.





1. ábra Délkelet-Erdély átnézeti térképe





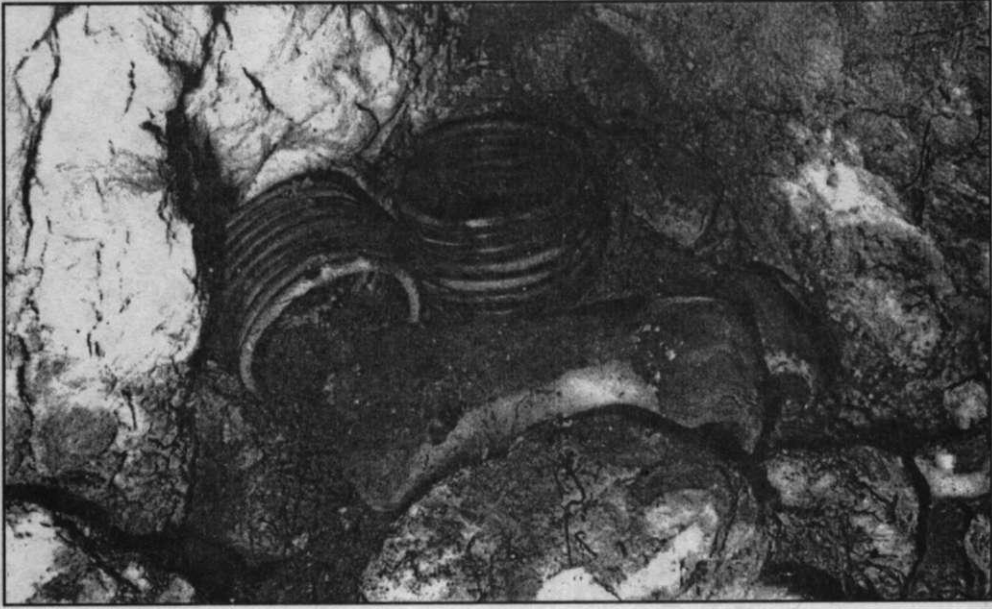


3. ábra A bejárat terem falának bemélyedése

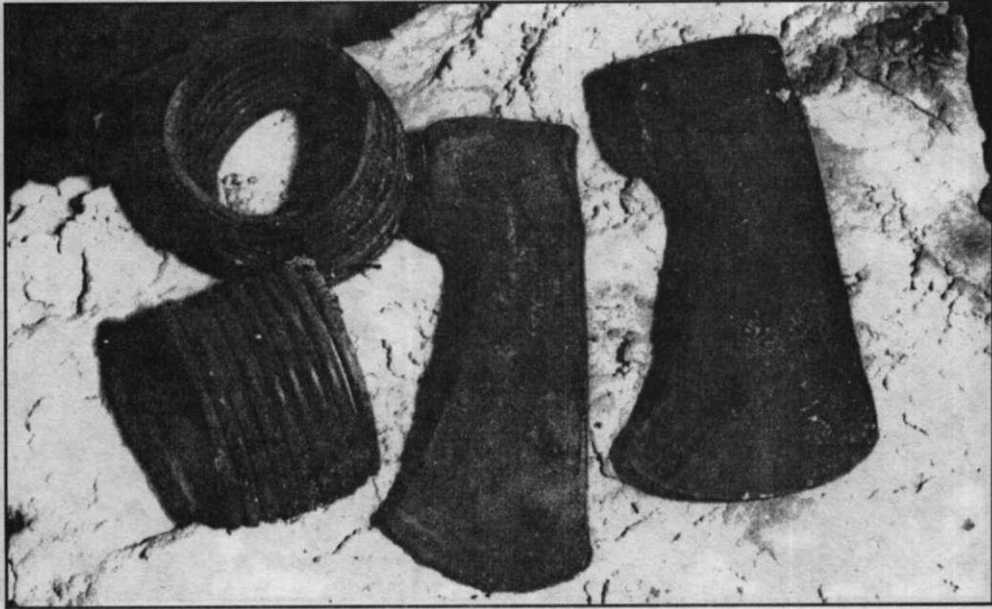


4. ábra A feltárás kezdete



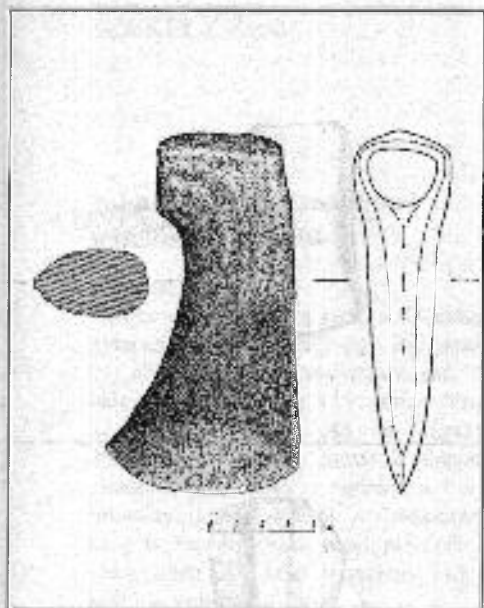


5. ábra A feltárt, de még helyben levő leletek

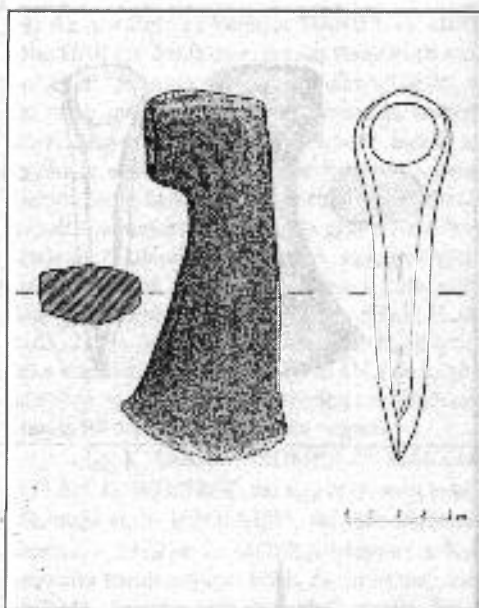


6. ábra A felszedett leletek

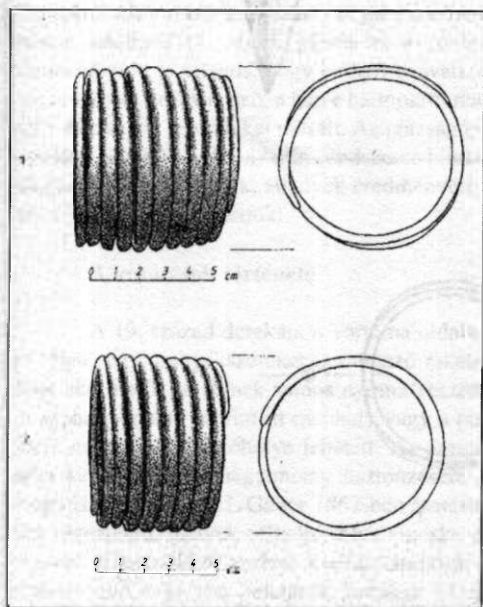




7. ábra Nyéllukas rézbalta (Lublinit-barlang)



8. ábra Nyéllukas rézbalta (Lublinit-barlang)



9. ábra Rézkarperec (Lublinit-barlang)



